

"הוא לא כבד הוא אחי"

על אחריות, ערבות ומעורבות אזרחית

"וכי ימוך אחיך ומטה ידו עמוך והחזקת בו" (ויקרא פרק כ"ג, פסוק ל"ה)

ז כי-יהיה בך אביון מאחד אחד באחד שערך בארץ אשר ה' אלהיך נתן לך לא תאמץ את-לבבך ולא תקפץ את-ידך מאחיק האביון :

ח כי-פתח תפתח את-ידך לו והעבט תעביטנו די מחסרו אשר יחסר לו :

ט השמר לך פן-יהיה דבר עם-לבבך בליעל לאמר קרבה שנת-השבע שנת השמטה ורעה עינך באחיק האביון ולא תתן לו וקרא עליך אלה-ה' והיה בך חטא :

י נתון תתן לו ולא-ירע לבבך בתתך לו כי בגלל הדבר הזה יברכך יה' אלהיך בכל-מעשך ובכל משלח ידך

(דברים פרק ט"ו, פסוקים ז'- י')

כיצד מכונה הזולת העני בכל אחד מן המקורות?

מה הדרישה של התורה ביחס אליו?

כיצד משפיע הכינוי שלו על קיום הדרישה של התורה ביחס אליו?

באיזו מידה הדרישות שיש בפסוקים מן התורה רלבנטיות ובאות לידי ביטוי גם בימינו?

מתוך הלכות מתנות עניים לרמב"ם:

מצות "עשה" ליתן צדקה לעניי ישראל... לפי מה שחסר העני, אתה מצווה ליתן לו... אפילו היה דרכו של זה העני לרכוב על הסוס ועבד רץ לפניו, והעני (= נהיה עני) וירד מנכסיו, קונין לו סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו, שנאמר "די מחסורו, אשר יחסר לו" ואין אתה מצווה לעשרו.

בא עני ושאל (= ביקש) די מחסורו, ואין יד הנותן משגת--נותן לו כפי השגת ידו.

ואפילו עני המתפרנס מן הצדקה, חייב ליתן צדקה לאחר.

עני שאין מכירין אותו, ואמר רעב אני, האכילוני--אין בודקין אחריו שמא רמאי הוא, אלא מפרנסין אותו מיד.

היה ערום, ואמר כסוני--בודקין אחריו שמא רמאי הוא; ואם היו מכירין אותו--מכסין אותו לפי כבודו מיד, ואין בודקין אחריו.

מפרנסין ומכסין עניי גויים עם עניי ישראל, מפני דרכי שלום.

עני שאינו רוצה ליקח צדקה, מערימין עליו ונותנין לו לשם מתנה או לשם הלוואה.

עני שהוא קרובו, קודם לכל אדם; ועניי ביתו, קודמין לעניי עירו; ועניי עירו, קודמין לעניי עיר אחרת. (פרק ז', הלכות ג'- י"ג)

וכל מי שצריך ליטול, ואינו כל מי שאינו צריך ליטול, ומרמה את העם ונוטל--אינו מת מן הזקנה עד שיצטרך לבריות... יכול לחיות אלא אם כן נוטל, כגון זקן או חולה או בעל ייסורין, ואינו נוטל--הרי זה שופך דמים, ומתחייב בנפשו; ואין לו בצערו, אלא עוונות וחטאות.

כל מי שצריך ליטול, וציער עצמו ודחק את השעה, וחיה חיי צער, כדי שלא יטריח על הציבור--אינו מת מן הזקנה עד שיפרנס אחרים משלו. (פרק י', פסוקים י"ח- י"ט)

אילו דילמות חברתיות בנושא היחס לעניים ולחלשים בחברה עולות ממקור זה?

כיצד נותנת ההלכה היהודית מענה לדילמות אלו?

איזה מענה נותנת להן מערכת הרווחה הציבורית בישראל ?

כיצד יכולות עמותות אזרחיות להשלים את הסיוע מצד מערכת הרווחה הציבורית?

מדוע לדעתר מדגיש רמב"ם שגם עני המתפרנס מן הצדקה צריך לתת צדקה בעצמו?

המקורות הבאים מדברי חז"ל מציפים תחושות של בוז וחשדנות כלפי עניים וכלפי תופעת העוני :

"וְזוֹ שְׂאֵלָה שֶׁאֵל טוֹרְנוֹסְרוּפּוֹס אֶת ר' עֲקִיבָא:
אִם אֱלֹהֵיכֶם אוֹהֵב עֲנִיִּים הוּא מַפְנִי מָה אֵינוֹ מְפָרְנֶסְךָ?
אָמַר לוֹ: כְּדִי שֶׁנִּצּוֹל אָנוּ בָּהֶם מִדִּינָה שֶׁל גִּיהֶנֶם.
אָמַר לוֹ: אֲדַרְבֶּה, זֶה שֶׁמְחַיְבֶתֶם לְגִיהֶנֶם.
אֲמַשֵּׁל לָךְ מִשָּׁל, לָמָּה הַדָּבָר דּוֹמָה:
לְמֶלֶךְ בֶּשֶׂר וְדָם שֶׁכַּעַס עַל עַבְדּוֹ וְחָבְשׁוֹ בְּבֵית הָאֲסוּרִים,
וְצֹנָה עָלָיו שֶׁלֹּא לְהַאֲכִילוֹ וְשֶׁלֹּא לְהַשְׁקוֹתוֹ,
וְהֵלֵךְ אָדָם אֶחָד וְהַאֲכִילוֹ וְהַשְׁקָהוּ,
כְּשִׁשְׁמַע הַמֶּלֶךְ – לֹא כּוֹעֵס עָלָיו?
וְאַתֶּם קְרוֹיִים עֲבָדִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי לִי בְנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים" (ויקרא כה, נה)
אָמַר לוֹ ר' עֲקִיבָא: אֲמַשֵּׁל לָךְ מִשָּׁל, לָמָּה הַדָּבָר דּוֹמָה:
לְמֶלֶךְ בֶּשֶׂר וְדָם שֶׁכַּעַס עַל בְּנוֹ וְחָבְשׁוֹ בְּבֵית הָאֲסוּרִים,
וְצֹנָה עָלָיו שֶׁלֹּא לְהַאֲכִילוֹ וְשֶׁלֹּא לְהַשְׁקוֹתוֹ, וְהֵלֵךְ אָדָם אֶחָד וְהַאֲכִילוֹ וְהַשְׁקָהוּ,
כְּשִׁשְׁמַע הַמֶּלֶךְ – לֹא דוֹרֵן מִשְׁגֵּר לוֹ?
וְאַנּוּ קְרוֹיִים בְּנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּנִים אַתֶּם לַה' אֱלֹהֵיכֶם" (דברים יד, א)

איזו שאלת עומק אודות הבדלי מעמדות ומצוות צדקה ומתנות עניים נשאל רבי עקיבא?

מה דעתך על תשובתו?

נסו חשוב על תשובה אפשרית נוספת...

טובה לרמאים

כיצד משלים המדרש את
דברי רבי עקיבא?

כלפי מי לדעתך מופנית
ביקורת במדרש זה?

ר' יוחנן ור' ירמיה לקיש ירדו לרחץ במרחצאות של טבריא.
פגוע בהם עני אחד.
אמר להם: זכו בי.
אמרו לו: כשנצא נזכה בך.
יצאו ומצאוהו מת.
אמרו: הואיל ולא זכינו לטפל בו בחייו נטפל בו במותו.
עד שהם רוחצים אותו מצאו כיס אחד ושש מאות דינר בו תלוי בצנארו.
אמרו: ברוך שפטר בחכמים ובדבריהם.
לא כן אמר ר' אבהו בשם ר' אליעזר:
צריכין אנו להחזיק טובה לרמאים!
שאלמלא הרמאים שבהם, היזה אחד תובע צדקה מן האדם ולא נותן לו – מיד היזה נענש.

(על פי מדרש ויקרא רבה, פרשה לד, דרשה י')

בצל האלה / זלדה

אשה קשישה וחולת רגלים פושטת יד ברחוב
שותה תה בחצר מרצפת בצל האלה.

פליאה בעיני איך מגיחה היא
מבלהות גורל זועם
לנימוסים עדינים
לגנוני קבוע שפזרשים כנפים
בחיים של טובה בחיים שיש בהם נוי.

בעיניה החומות זורח אור
שראה איוב בלב הסערה
בשט האשפות לא חסמה בפניה
את אימת השמים.
פתאם אמרה לי:
שמת לב לאיש שמזכר סדקית במרתף
בפנת הרחוב?
ראית את מבטיו?
נדהמתי
כי בתוך עזובת צלמות מתבוננת היא כה
בחזיונות החיים.

רק כאשר עלה בה לבה על גדותיו
והושיטה לי צנצנת של דבש
שקבלה באיזה מבוא -
גליתי לתמהוני
שאהבתי שריה עדין בספירות הנמוכות
כי היה עלי לנפץ שבע חומות של סרוב
כדי שאוכל לקבל מידה
את דבש מתת הידידות .

קבצנית כורעת- פיקאסו, צרפת 1902

אילו תחושות כלפי עוני , כלפי עניים וכלפי הבדלי מעמדות באים לידי ביטוי בשיר
זה של זלדה?

איזו אמירה אנושית וחברתית אתם שומעים מתוכו?

כיצד הייתם מציעים ליישם אותה בשטח?

ואילו תחושות ואמירות חברתיות בנושא זה אתם מזהים בשיר "מליונים"?
 כלפי איזו מציאות בחברה הישראלית מובעת בו ביקורת?

אני יודעת שהבריאות חשובה יותר מכסף הרבה יותר ועל אהבה אין מה לדבר אסור בשום פנים ואופן לוותר אני יודעת יש חובות מגלגלים מתגלגלים עלינו ביקום אז אם היום נפלתי אולי מחר אני אקום אני יודעת שאתה יודע שאני יודעת שאני לא יודעת כלום אבל מישוהו היום דרך עלי ואני לא יכולה לקום ויש כמוני מליונים מתגלגלים ברחובות יש כמוני מליונים בכל מיני צורות יש כמוני מליונים אנשים בני תמותה בלי כסף , לא שווים פרוטה אתה זוכר את סוזן הבכירה מהבנק נתנה לי הרבה אהבה בעיקר הפשטות הקסימה אותה , נגעת לליבה זה לקח לה קצת זמן לתפוס את העניין לשנות את הגישה שלה אלי היא הבינה שאין לי מזומן והפשיטה את כבודי מעליי אתה יודע שאני יודעת שאתה יודע שאני לא יודעת כלום ממרומי מעלתה לא יכולתי לקום יש כמוני מליונים מתגלגלים ברחובות יש כמוני מליונים בכל מיני צורות יש כמוני מליונים , אנשים בני תמותה , בלי כסף , לא שווים פרוטה היום זה אני, מחר זה אתה .	מליונים \ מילים ומנגינה אתי אנקרי אני יודעת שהכסף לא חשוב אני יודעת אם הלך אולי יום אחד ישוב אני יודעת שאתה יודע שאני יודעת שלחשוב עליו זה סתם בזבוז של זמן שעובר עלינו גם בלעדיו הוא יזוז אני יודעת שאתה יודע שאני יודעת שאני לא יודעת כלום אבל מישוהו היום דרך עלי ואני לא יכולה לקום אני יודעת שאתה יודע השתכרתי החודש לא רע ובכל זאת הם הגיעו להוציא לפועל אצלי בדירה לקחו ת'טלויזיה ת'ארון ת'מגירה שפכו את מה שבתוכה אני יודעת שזה לא צודק ואין לי הוכחה ניסיתי להגיד שהמיסים הורגים כל הגיון והם אמרו לי שהם לא גונבים הם לוקחים ברישיון אני יודעת שאתה יודע שאני יודעת שאני לא יודעת כלום אבל איך שזה קרה לי לא יכולתי לקום ויש כמוני מליונים מתגלגלים ברחובות יש כמוני מליונים בכל מיני צורות יש כמוני מליונים אנשים בני תמותה בלי כסף לא שווים פרוטה י כסף.... לא שווים פרוטה
--	--